

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

Кривопис Олександр,

*старший викладач кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

Воєнний стан, спричинений повномасштабною агресією РФ щодо України призвів до негативних змін без перебільшення у всіх сферах суспільних відносин. Правоохоронні органи зіткнулись з небажаними досі викликами, які прямо або опосередковано призводять до зростання рівня злочинності в країні. Крім того, воєнний стан призводить до зміни окремих елементів криміналістичної характеристики злочинів. Не є винятком і злочини, відповідальність за які передбачена ст. 166 КК України (злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування). Враховуючи викладене, постає необхідність пошуку шляхів удосконалення процесу досудового розслідування, зокрема шляхом розробки дієвих методик розслідування, які відповідають умовам сьогодення.

Важливість дослідження саме криміналістичної характеристики пояснюється тим, що саме вона виступає невід'ємною частиною більшості криміналістичних методик. У сучасних наукових дослідженнях криміналістична характеристика є основою для побудови методичних рекомендацій з розслідування певного виду або групи злочинів [1, с. 173].

На думку В.Ю. Шепітька, під криміналістичною характеристикою слід розуміти систему відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, що мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами [2, с. 367].

Не вступаючи в наукову дискусію з приводу визначення досліджуваної дефініції, пропонуємо перейти до розгляду впливу воєнного стану на формування криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

Насамперед відзначимо, що в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, органам досудового розслідування необхідно встановити факти порушення злочинцем нормативно-правових актів (далі НПА), які призвели до спричинення тяжких наслідків потерпілому, оскільки диспозиція ст. 166 КК України є бланкетною, отже законодавець здійснює посилання на інший НПА,

для розкриття протиправної моделі поведінки правопорушника. Таким чином, в контексті досліджуваного нами питання, на нашу думку доцільно в першу чергу дослідити НПА, які встановлюють обсяг обов'язків щодо захисту прав дитини.

Внаслідок введення режиму воєнного стану, численних змін зазнали Кримінальний процесуальний кодекс України та НПА, які безпосередньо покликані забезпечити захист прав та законних інтересів дітей.

Так, важливим кроком є схвалений Кабінетом міністрів України механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій. У документі, серед іншого вказується, що підставою для проведення обов'язкової евакуації є рішення обласних військових адміністрацій, погоджене з органами військового командування та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення [3].

Проте, на практиці працівникам правоохоронних органів доводиться стикатись з численними випадками нехтування батьками (опікунами чи піклувальниками) вимог військово-цивільних адміністрацій щодо евакуації дітей із зон проведення активних бойових дій.

Серед різноманіття способів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, слід виокремити байдуже ставлення до небезпечних умов для проживання або життєдіяльності потерпілого (15 % від загальної кількості злочинів досліджуваної категорії). Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, встановлено, що з моменту повномасштабної військової агресії РФ, одним із зовнішніх проявів зазначеного способу є свідоме ігнорування вимог військово-цивільних адміністрацій щодо необхідності евакуації з територій, які розташовані в безпосередній близькості проведення активних бойових дій. На підставі проведеного аналізу, встановлено, що на сьогодні, таких злочинів складає 5 % від загальної кількості кримінальних правопорушень вчинених способом байдуже ставлення до небезпечних умов для проживання або життєдіяльності потерпілого. При цьому, відмічається тенденція збільшення кількості таких злочинів, які вчинені вказаним способом.

За результатами опитування представників органів і підрозділів Національної поліції України та служби у справах дітей, Запорізької, Херсонської, Луганської та Донецької областей, 23 % респондентів заявили що стикались із фактами нехтування батьками вимог щодо обов'язкової евакуації дітей. При цьому, 12 % опитаних зазначили, що стикались з активним опором з боку батьків під час проведення евакуації. При цьому, 34 % опитаних вважають, що нехтування батьками вимогами щодо обов'язкової евакуації, що призвело до

тяжких наслідків для потерпілого, має розглядатися як злочин, передбачений ст. 166 КК України.

Вплив воєнного стану на обстановку і умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною знаходить своє вираження в матеріальній обстановці, на відміну від елементів описаних вище. За результатами проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень можна констатувати, що найбільш суттєвий вплив ведення активних бойових дій здійснюється на такий елемент обстановки як місце вчинення злочину. Зокрема дослідженням встановлено збільшення кількості реєстрації злочинів досліджуваної категорії у місцях (населених пунктах), які розташовані в безпосередній близькості лінії бойового зіткнення. На сьогоднішній день доля розпочатих кримінальних проваджень складає менше 3 % від їх загальної кількості. Проте, на нашу думку така незначна кількість проваджень пояснюється загальною високою латентністю даного виду злочинів та складністю, а в деяких випадках і неможливістю з об'єктивних причин встановити фактичні дані вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною.

Розкриваючи умови, які сприяють вчиненню злочинів досліджуваної категорії, зазначимо, що в ході проведеного опитування 9, 6 % респондентів, визначили однією з детермінуючих чинників, які впливають на протиправну поведінку суб'єкта – воєнний стан. Крім того, 32 % опитаних визначили основними умовами формування злочинної поведінки наступні: неналежний контроль за родинами, які перебувають на обліках служби у справах дітей; неналежне реагування працівників Національної поліції та соціальних служб на повідомлення в яких викладена інформація про можливе вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. При цьому, аналізуючи результати проведеного опитування, 28 % респондентів визначили причиною неналежного контролю за сім'ями та неналежного реагування на повідомлення саме дію воєнного стану.

Встановлення відомостей про особу злочинця, як елементу криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною відіграє важливого значення в процесі розслідування.

Без володіння правоохоронними органами інформацією щодо основних характеристик осіб, які вчиняють певні категорії злочинів, гарантувати цей успіх не завжди можливо [4, с. 41–42].

У контексті дослідження впливу воєнного стану на особу злочинця, можна констатувати, що під вплив потрапляють здебільшого комплекс соціально-демографічних ознак злочинця. Так, відповідно результатів, отриманих в ході ознайомлення з обвинувальними Вироками судів, з

якими ми мали змогу ознайомитись, встановлено, що 4,75 % злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України вчинені особами, які мають офіційний статус внутрішньо-переміщених осіб, які залишили місця постійного проживання внаслідок проведення бойових дій. При цьому, встановлена динаміка збільшення кількості вчинюваних злочинів внутрішньо переміщеними особами. Наприклад, у 2022 році, кількість вчинюваних злочинів внутрішньо переміщеними особами складала менше 1 %, натомість тільки за перше півріччя 2024 року кількість вчинюваних злочинів внутрішньо переміщеними особами складає 2,45 % від загальної кількості. При цьому, реальна кількість злочинів, вчинених внутрішньо переміщеними особами значно вища, оскільки нами було взято до уваги лише ті випадки, в яких обвинувачені мали офіційний статус внутрішньо переміщеної особи.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що воєнний стан значною мірою впливає на формування криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. Найбільшого впливу зазнають такі елементи як спосіб вчинення злочину, обстановка і умови та особа злочинця.

Література:

1. Степанюк Р.Л. Проблеми формування криміналістичної характеристики окремих видів і груп злочинів. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 173–180.

2. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти / [Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – 684 с.

3. Кабінет міністрів схвалив механізм примусової евакуації дітей із зон активних бойових дій. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kabinet-ministriv-skhvalyv-mekhanizm-prymusovoi-evakuatsii-ditei-iz-zon-aktyvnykh-boiovykh-dii> (дата звернення 12.08.2024).

4. Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян : монографія. Херсон, 2019. 196 с.